

ՏԱՐԱԶԸ ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՈՒՄ ՇԼԵՍԹԸ ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

№ 3 կիրակի յունւարի 30

հինգերորդ տարի 1894

ՊՕՂՈՍ ԻԶՄԱՅԻԼԵԱՆ

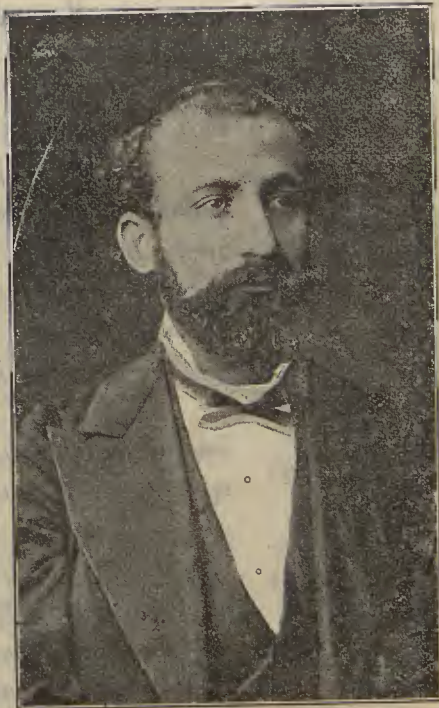
Ներքին գործաց պ. Նախարարը հաստատել է պ. Պ. Ա. Իզմայիլեանին թիֆլիսի քաղաքագլուխ:

Այս լավօնական նախադասութեամբ իմաց տալին թիֆլիսի թերթերը մեր նորընտիր քաղաքագլխի հաստատուիլը: Եւ պէտք է չը կար երկար ու բարակ յօդածներ տալը պ. Իզմայիլեանի մասին, որովհետեւ նա թիֆլիսին անձամբ մէկը չէ, քան տարի է, որ նա անձնաւորութեամբ և ամենայն եռանդով ծառայում է թիֆլիսի իրեն տնդամ քաղաքային վարչութեան, փոխանորդ քաղաքագլխի, նախագահ գրաստանի յանձնաժողովների, և այլն և այլն:

Ճարագլխի մշտական ընթերցողներն էլ ծանօթ են այդ անդադրում տնձնաւորութեան հետ, քանի որ մենք դեռ 1891 թ. քաղաքագլխի ընտրութեան տալիս ապագրել էինք «Ճարագլխի» № 12-ում պ. Պօղոս Իզմայիլեանի կենսագրութիւնը, որից այժմ և համաժողովարար արտատպում ենք:

Պ. Ա. Իզմայիլեան ծնւել է Երևանում 1852 թ. և իր սկզբնական ու միջնակարգ ուսումն ստացել է թիֆլիսի գլխաւորապետ Ներսիս Բաղրամբեկի համալսարանի՝ նա իր բնակարաններին բոլորին սիրելի է կելլ և միշտ նկատուել է իրեն եւսանդատ, ընդունակ և տաղանդաւոր կրթատար:

Պ. Իզմայիլեան իբրեւ 60-ական թւականի ամենալաւ ուսանողներից մէկը, հայրենիք եկած օրից իրան նւիրել է գրականութեան: Նա հիմնեց թիֆլիսում յայտնի Իվանովի գրադա-

Պ. Ա. Իզմայիլեան
Թիֆլիսի նոր քաղաքագլուխ

րանը և տնային գրական ու մտաւոր պաշարով սկսեց նորածին «Մշակին» աշխատակցել, կազմելով նրա տարա-

քին և քաղաքական տեսութիւնը. պ. Իզմայիլեան սիրում էր դործը, որին նւիրւած էր. ուզում էր ինքնուրոյն լինել և նրա յայտնած մտքերը արդիւնք էին երկար մտածմունքի և կշռադատութեան: Երկար չը շարունակեց այդ աշխատակցի ներկայութիւնը Մշակում և նա զնալով 1873 թ. Փարիզ, այնտեղից աշխատակցում էր կրկին նայն լրագրին. նրա նամակները այժմ ևս կարելի է կարդալ հետաքրքրութեամբ: Պ. Իզմայիլեան Փարիզից հրաւիրեց թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան քարտուղարի պաշտօնով և մինեոյն ժամանակ աշխատակցում է «Тиф. Вѣстникъ» լրագրին: Այդ ժամանակից նա կտրում է իր կապը հայ մամուլի հետ և բացառապէս գրում է տեղական ուսու լրագրների մէջ: «Нов. Обоз.», լրագրի հիմնած օրից նա այդ լրագրի ամենաեռանդուն աշխատակիցներից մէկն էր մինչև նրա հիմնադիր Ա. Վ. Ստեպանովի մահը, որից յետոյ պ. Իզմայիլեան չէր կարող նայն ողով գրել այդ լրագրում:

Ցանկանում ենք որ պ. Իզմայիլեանը մնայ միշտ լաւ կովկասեցի և իր իրաւունքներն ու պարտականութիւնները ճանաչող անկեղծ քաղաքացի: Անշուշտ պ. Իզմայիլեանը կաշխատէ աւելի ընդարձակ հողի վրայ դնել քաղաքային գալրոցները և այնպէս անել, որ իր քաղաքագլխութեան օրից սկսել պարտաւոր լինել թիֆլիսի բնակչի համար իր գաւակին գրել կարդալ սովորեցնելը, տարրական ուսում տալը:

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐ *)

* *

Խորհուրդ է: Սեղանի ետև, նախապահի բաղ-
կաթուղի վրայ, նստած է Խորայել աղան. փոքրիկ
լսմամբ դրած է նրա առաջ և հազիւ է լուսաւորում
նրա դիմացը նստած մարդու սպիտակ մազերը,
քիթս ու թիակայն դեմքը: Սենեակը ընկրմամբ է
մի կիսալոյսի մէջ: Նրա միւս անկիւնում գրած է
մի փոքրիկ սեղան, որի վրայ խոնարհում է մի
երկտասարդ: Լուսնի մէջ լսում է գրչի մեղմ
ձայնը, երևում է որ նա արագ վազում է թղթի
վրայ: Քարտուղարի սեղանն է դա:

Խորայել աղան երրորդ պապիրոսը վերջացնելուց
յետոյ, թեքեց բազակաթուղի մէջքի վրայ, ձեռքը
անցկացրեց իր պապան ճակատի, խոշոր ու հաստ
թշերի և սրածայր քիթի վրայով և ասաց.

—Այս մէկն ինչ թուղթ է:

Քարտուղարական սեղանի ետևում իսկոյն
ցցեց երկտասարդի հասակը և նրա հանդարտ ձայնը
արտասանեց.

—Ուսուցիչ Դերձակեանն է գրում. խնդրում է
որ մի ամսայ ռոճիկը այս գլխից տան. հարկաւոր
է, ասում է, ընտանեկան պէտք կայ:

—Այսինքն, ինչ ասել է այդ, ընտանեկան
դործ:

Քարտուղարը ժպտաց և գլուխը կախ անելով,
ասաց.

—Ես այդ չեմ կարող ասել:

Բայց հոգաբարձու Օհանը օգնեց նրան:

—Ես այսօր հարցրել, իմացել եմ, ասաց նա,
գլխով ցոյց տալով գէպի քարտուղարի կողմը:—Նրա
կինը յի է.

—Ճշմարիտ է ասում, հարցրեց Խորայել աղան:

Քարտուղարը մինչև ականջները կարմրելով,
գլխի շարժմամբ հաստատեց ճշմարտութիւնը:

—Նրա կինը այն երկարահասակ, նիհար կնիկն
է, շարունակեց աղան:

—Նա է, որ այնպէս լու հաղնում է, պատաս-
խանեց Օհանը.—և նրա գլխարկի վրայ մի մեծ
կարմիր փետուր կայ:

—Վարժուհի է, չէ:

—Մեր վարժուհին է:

—Ո՞րտեղացի է:

—Ուրիշ երկրացի:

—Ուրիշ երկրացի... Այդ վարժապետն էլ
ուրիշ երկրացի է: Այս ինչ բան է, որ մենք ենք
անում: Մեր երկրացիները կոտորւել են, ինչ է:
Տեսնում ես. մեր փողերն ուտում են, մեր երկրում
ապրում են, բայց մեր երկրի աղջիկներին թողնում
են, զնում ուրիշ տեղ պսակում... էշի գլուխ...
Նա մեզ է էշ համարում, բայց չէ, մենք ցոյց պիտի
տանք որ էշերը իրանք են:

Աղան տաքանում էր և կարմրում: Օհանը իր
կոլոր աչքերը չէր հեռացնում նրանից և նա հա-
ւանութեան նշաններ էր անում:

—Այսպէս չէ, ընկեր, հարցրեց Խորայել աղան:

—Ասում են նա պսակած է այստեղ եկել,
պատասխանեց ընկերը:

Աղան ծիծաղեց:

—Ի՞նչ լաւ սերտել ես ամեն ինչ, Օհան: Պատկ-
ւած է եկել... Ես չէի իմանում: Բայց այդ մի և
նոյն է: Օտարը ձեռնտու չէ մեզ. համ թանգ է,
համ էլ մեզ համար պործ չի տեսնիլ:—Պատասխա-
նիր, ասա փող չունի՞ր: Պրծաւ գնաց, թող էլ
գլուխներս շտանեն: Արածներն ինչ է. նստում են,
լալում...:

Քարտուղարը գլուխ տալով հասկացրեց անխօս,
որ հասկացաւ թէ ինչ է ասում աղան:

—Ուսումնարանը սրբան փող ունի:

—Փողը ինձ են տւել, ասաց Օհանը.—հաշիւը
սրբան է, Մարտիրոս:—

Մի թուղթ չուռ տեղ քարտուղարը և ասաց.

—Անձեռնմխելի գումար ութ հարիւր վաթ-
սուն բուրլի երեք կոպէկ:

—Ութ հարիւր վաթսուն բուրլի երեք կոպէկ...
կրկնեց աղան, մօտ քաշեց համրիշը և մի ինչ որ
հաշիւ էր անում:

Վերջացնելով, նա վեր կացաւ և սկսեց յետ
ու առաջ գնալ:—

—Այդ ինչ է, քիչ է, շատ քիչ, ասաց նա:

—Ես էլ եմ ասում, պատասխանեց Օհանը.—
հարիւր անգամ եմ տուել որ պէտք է փողի գլուխը
պիտի պահել. առանց այդ չի կարելի հարստանալ:

—Ճշմարիտ է... Բժ, այս ինչ էշութիւն է:
Այդ փողը դումարը... և մենք սրան ուտումնարան
ենք անւանում: Բէր աւելացնենք, Օհան:

—Ո՞ր է, ասաց նա հիացած և ոտքի կանգ-
նեց.—եթէ, Խորայել աղայ, կարողանանք աւելացնել
փողերը, անուններս կանամահանան:

Աղան ծիծաղեց և իր սովորական յիշոցներից
մէկն արտասանելով, աւելացրեց.

—Շատ հեշտ է, ինչ դժուար բան կայ: Եթանա-
ցրու, փողը կաւելանայ...

*) Տես «Տարազ» № № 1, 2.

Եւ նա էլ ի ծիծաղելով նայեց իր ընկերոջ երեսին: Սա ըստ երեւոյթին չէր հասկանում այդ խօսքերը: Աւտոյի ազան կրկնեց.

— Էժանայց՝, կաւերանայ:

— Ի՞նչպէս, ապայ:

— Գլուխ եմ առում, հա՛... Իստակ դգում...

Այսպիսի ամանի մէջ խելքս չի կտրում թէ ուղեղ պահել:

Նա մատի ծայրը քսեց Օհանի ճագատ գլխին և ասաց.

— Ձեռ հասկանում... Այ տղայ, կարգան վարձակտներ ինչու ենք և ասան հրքան է ստանում ամեն մէկը:

Քարտուղարն սկսեց կարգալ.

«Մարութեան» 500 ռուբլի...

— Կանց, ո՞վ է այդ Մարութովը. այն ակնոցը գրանձը չէ... Ես նրան չեմ հաւանում: Ամբարտաւան տղայ է, մի նշանն էլ հէնց ակնոց դնելն է... Գոնէ նայէ, տեսնէ մենք ինչպէս ենք: Պապերի խօսք է. «Գնա մի տեղ, եթէ տեսնես որ բոլոր մարդիկ կոյր են, դու էլ կուրացիր»: Իսկ դա չի հասկանում, ամբարտաւանութիւն է անում: Գրա ուճիկը գրիր 400:

Քարտուղարի գրիչը շարժեց:

— Պատրաստ է, ասաց նա և շարունակեց.

Գերձակեան՝ 500 ռուբլի:

— Հա, դա էլ նա է, որ մեզանից փող է ուզում կնոջ յիշատակի պատճառով: Գրա մատին խօսեցինք. լաւ, լախտատէր պիտի գառնայ, գրանից 50 պակասացրո՛ւ:

— Թագոսեան՝ 300 ռուբլի:

— Գա՛ ով է:

— Ես եմ, ապայ:

— Հա, դու: Նկողմիւն չը լինի, կէս ժամ դուրս գնա. քո մասին պիտի խօսենք:

Քարտուղարը ցած գրեց գրիչը, շնորհալի կերպով շուռ եկաւ կողքի վրայ ու գուրս դնաց, գուռը թափնելով կիսաբաց: Բարայէլ ազան մօտեցաւ Օհանին և քիչ ցած ձայնով ասաց.

— Սա մեր երկրացի է. ժամկոչ Թագոսի որդին... Լաւ, շնորհքով աղայ է. ականջը թեթեւ, խօսք հասկացող և կատարող: Անցեալ օրը եկել է մեր տուն, կնոջս է խնդրել, ազաչել. գիտե՞ս ինչու. ուսուցիչներից մէկը—կարծեմ հէնց այն Գերձակովը—ասել է նրան թէ «դու տիրացու ես, դաս տալ չը վրտես, աշակերտներին ծեծում ես»: Խեղճն այնպէս է իմացել թէ մենք պիտի գուրս անենք իրան... Եւ եկել է, խնդրել թէ ազան թող ինձ աչքից չըզդի: Լաւ է, վատ չէ: Մեր երեխաներն էլ

են այն օրը հասկացել: Մեր Մաշօն—պատիկ աղջիկս է, չորս տարեկան երեխայ, բայց այնքան սիրունն է, չարը...

— Տեսել եմ, Աստուած պահի, բնգնառեց Օհանը:

— Շնորհակալ եմ, Աստուած քեզ էլ տայ... Հա, ինչ էի ասում: Մաշօն բաւական շարժարեւ է որան, մինչև անգամ ուսերին նստել է: Կինո տեսում է, ուզում է ինք երեխային ստատել, որ հանգիստ լծոյն վարձակտին, բայց նա ինքն էր խնդրում որ թոյլ տան երեխային խաղալ իր հետ: Կինո էլ է տեսում որ շատ համեստ, պատիւ ճանաչող տղայ է: Փողոցով անցնելիս անպէս գլուխ է տալիս... Իսկ մնացեալները հալարտ անպիտաններ են, իսկի չը գիտեն էլ թէ Աստուած է մեզ ստեղծել: Մենք հարկաւոր ենք նրանց փող տալու համար միայն... Այսպէս մեծ ու պատիկ չի լինիլ... Իսկ ո՞ր... Անցեալ օրը ուսումնարանից դուրս գալիս խեղճը վաղեց, վերադուռ քերաւ, որքան շնորհակալութիւն արի, ստացի հարկաւոր չէ, նա չը լսեց, վերադուռ էլ հազցրեց, ձեռափայտ քերաւ... Մէկ էլ այն օր էժան է, շատ էժան: Այսքան թղթեր է գրում մեզ համար, վարձակտութիւն է անում: Հողիս վկայ է, որ եթէ մի յիսուն ռուբլի էլ տուէ ստանայ, կորած չէ: Մեր մարդն է, մեր փողը էլի մեր երկրում կը մնայ. մի աղջիկ էլ կուգի—ինչ կայ, ո՞վ չի տալ—մեր երկրի համար լաւ է ամեն կողմով: Ես, ճշմարիտն եմ ասում, շնորհակալ եմ...

— Շատ լաւ կը լինի, հաստատեց Օհանը, ինձ էլ այս տղան մի թիւարութիւն է պատճառում: Քեզ մօտ քաշում է, աղայ. իմանաւ թէ ինչ քողցր լեզու ունի. ամեն ինչ պատմում է ինձ, ինչ որ պատահում է, խօսքն լուր է հասցնում ինձ:

— Ապրի, շատ լաւ է:

Նրան ներս կանչեցին: Նա հլու հնարանդութեամբ նստեց տեղը:

— Շարունակիր, ասաց ազան:

— Մէլիքեան՝ 350 ռուբլի:—

— Հա... դա էլ այն անշնորհըն է: Ինձ գուր չի գալիս. կատարեալ գիժ: Մարգս էլ Աստուծուց մի մարդավարի պատկեր պիտի ստացած լինի: Գա, կարծես մոլթանի է, հայ չէ, այնքան աղեղ է: Չը նայած այդ բոլորին, նա շուտ շուտ Մարգսի մօտն է գնում... Լսել եմ և տեսել: Ի՞նչ է ուզում անել: Տես, Օհան, մի օր այդ նոր ծաղկած Մարգսը մեզ գէմ պիտի գուրս գայ: Նշանակիր 250 ռուբլի, բաւական է...

— Տիկին Մէլիքեան՝ 300 ռուբլի:

Յ ա ն ռ ա տ օ պ եր ա յ 2 գ ո թ . 3 պ ա տ կ ե թ

Մ Ե Ֆ ի ս ո Փ է Լ.—Նայեցէք այստեղ, լուսամուտը բացեց...

Մ Պ ա թ ի տ (լուսամուտի մօտ).—Նա ինձ սիրում է, սիրում է, կուրծքս ըսքախում է...

—Դա էլ աղջիկների վարժապետն է: Ի՞նչ ենք լսել, եղբայր... մարդ ու կնիկ 650 ստանան, այդ մրտիկ է տեսնում. մեղանից մի է այգրուն ստանում:

—Շատ է, այո, հաստատեց Օհանը:

—Շատ է, բա... Եւ ազան նոր պապիրոս վառեց:

—Ռուսաստանում, շարունակեց նա յետ ուսուցիչի. — Ռուսաստանում, ես չեմ տեսել, բայց հարկաւոր լսել եմ—մի կնիկ ծառայութեան է մտնում մի տուն, երեխերը պահում է, չորս լսանում է, տունը սրբում է, ինչ խմանում, հազար բան է կառարում և ամիսը չորս բարձրաց աւել չի տեսնում: Հա, չարս, տարին քառասուն ութ մանկի: Մեղանում ի՞նչ է եղել... Փնդ ենք գտել... Եղբայր, կնիկը 300 բուրլի... Բժ, եթէ այդպէս է, ես իմ կնիկը կը բերեմ, դու քոնը բեր:—Դէ լաւ, ասում են կարգացած է, քարը գլուխը, լծող ստանայ երկու հարկը... Ի՞նչ համեմատութիւն, չորս անգամ աւել է ստանում:

Քարտուղարը յայտնեց որ այլ ես չը կայ ուսուցիչ և սկսեց արագ կերպով հաշուել:

—Երեք հարկը յիսուն տեղանում է, ասաց նա:

—Լաւ, հաշիւը երեք հարկը. յիսունը կտեղացնենք մի կի ոտնի վրայ: Երեք հարկը... Ի՞նչ վրտ է, գրամագլուխը կը դառնայ հազար հարկերից տեղ: Այս գեռ այս տարի...

Օհանը սկսեց անհանգիստ և ասաց ուրախացած.

—Շատ երեկոյն միտք է, Կարայէլ-աղայ: Հիմա գրամագլուխը լաւացաւ: Հարստութիւնը հազարներով է հաշուում. ասում են այս մարդը այսքան հազար ունի, չեն ասում թէ այսքան հարկը ունի: Հիմա էլ ուսումնարանը հարստութիւնն ենք լինի: Ասում էի ամբար, որ պէտք է վաղի գլուխը պիտի պահել...

Եւ գառնալով գետի քարտուղարը, Օհանը տեղացրեց.

—Այդպէս էլ գրիւր, Մարտիրոս, ասա հոգաբարձուների հրամանն է. գրիւր, մենք էլ կը ստորագրենք և կը հաստատուի, կը վերջանայ:

—Իսկ եթէ չը համաձայնեն, հարցրեց քարտուղարը ժպտալով:

—Թող, ասաց ազան.—չատ էլ լաւ կը լինի. նրանց տեղ կը վարձում ուրիշներին, աւելի էծան գնով: Հրէն մեր վարժապետ Յարութիւնը... Ի՞նչ պակասն է... մի ժամանակ, երբ նա վարժապետ էր, մի կար... հիմա են նոր ճանիւր լոյս ընկել,

որոնք երկաթի ձւաներ են ամուսն: Կը վարձում մեր Օսէփ բէկին, ճանաչում ես. 30 տարի վարժապետութիւն է արել, վզից մեղալ ունի կախ արած, պենսիա է ստանում: Թող բոլորը կորչեն, գնան, հարկաւոր չեն:

Սարտափելի յիշուցը հեռեց այդ խօսքերին: Ազան բարկացաւ:

—Գրիւր, հրամայեց նա մի խիստ ձայնով:

Քարտուղարը քաշեց սեղանի ետեւը, կուշ եկաւ, գրիւր ձեռքն առաւ: Օհանը մօտեցաւ սեղանին:

—Դու գրիւր, ասաց նա.—Մենք երկուստ կը ստորագրենք, կը հաստատենք: Հազարարձու ենք, չէ: Որ գրում ենք, հաստատում, մի ինչ կասէ:

—Հա, թուղթը կուղարկես Տէր-Պետրոսին, իմ անունից կատես որ ստորագրի:

—Իսկ միւսին, համարձակեց հարցնել քարտուղարը:

—Խեղճութիւնդ քեզ համար պահիր, ինչ որ ասում եմ, այն միայն կատարիր:

—Աչքիս վրայ:

—Այդ միւսը, որ Սարգիսն է, լծող գլուխը քարով տայ:—

Լ է Օ

(Կը շարունակել)

Կ Ա Մ Ի Լ Ֆ Լ Ա Ս Ա Ր Ի Ո Ն Ի

Ուրանիա

(Uranie)

Որքան եղաւ իմ ապշութիւնս, երբ ես նկատեցի որ մենք մօտենում ենք, իրօք, մի բացարձակապէս կապոյտ արեգակի: Այդ ստիպիլեայ արեգակը իր լոյսով լուսաւորեց մոլորակների մի համակարգութեան կենդանին էր: Մենք անցնում էինք այդ մոլորակներից միւսի մօտով: Կապոյտ արեգակը նկատելի կերպով մեծանում էր, բայց տարօրինակ նորութիւն, այն լոյսը, որով փայլում էր այդ մոլորակը, մի որոշ կողմից բաղկացած էր կանաչ երանգից: Նորից նայեցի երկնքին և նկատեցի մի երկրորդ արեգակ, որի գոյնը գեղեցիկ կանաչ գմբուխ էր: Աչքերիս չէի հաւատում:

«Մենք անցնում ենք, ասաց ինձ Ուրանիան, Գամմա Անդրոմէդեան արեգակային համակարգութիւնը, որի միայն մի մասն ես տեսնում գու, որովհետեւ, խիսապէս նա բաղկացած է ոչ թէ այս երկու, այլ երեք արեգակներից. կապուտ, կանաչ և

դեղին—նարնջագույն: Կապոյտ արեգակը որ ամենափոքրն է, թառալում է կանաչ արեգակի շուրջը և սա հստակում է իր ընկերների հետ նարնջագույն մեծ արեգակի շուրջը, որ մի վայրկենից յետոյ կը տեսնես»:

Եւ, ճշմարիտ, ես նշմարեցի երրորդ արեգակը, գունաւոր և այն վառվառն փայլով, որի հակադրութիւնը իր երկու ընկերակիցների հետ արտադրում էր այդ նորանշան լուսաւորութիւնը: Ես լուսնաշաւում էի այդ աստեղային հետաքրքրաշարժ համակարգութիւնը, քանի որ շատ անգամ դիտել էի նրան անելսկոպով, բայց նրա այդ խակական պայծառութեան մասին պաշտօնաբար չունէի: Ռեպիտի հետոյ, սրբալի շրջում: Գոյների սրբալի աշխուժութիւն կապոյտ լոյսի այդ տարօրինակ աղբիւրի մէջ, երկրորդ արեգակը այդ կանաչ լուսաւորութեան և երրորդի այդ ոսկեայ ճաճանշի մէջ:

Բայց, ինչպէս ասացի, մենք մօտեցել էինք սպիւնեայ արեգակի համակարգութեան պատկանող աշխարհներից մինին: Ամեն ինչ կապուտակ էր, տեսարանները, ջրերը, բոյսերը, ժայռերը, թիթիկներով կանաչի տալով երկրորդ արեգակով լուսաւորւած կողմից և հազիւ հեռու հորիզոնում ծաղող արեգակի ճառագայթները հասնում էին նրան: Որչափ թափանցում էինք այդ աշխարհի մթնոլորտի մէջ, մի քաղցր և մեղմ երաժշտութիւն բարձրանում էր օդի մէջ, իբրեւ մի բուրմունք, իբրեւ մի երազ: Երբք այդ տեսակ բան չէի լսել: Քաղցր մեղօղիան, խորին, հեռաւոր, կարծես բղիւղում էր տաւիղների և քնարների մի ամբողջ խմբից: Այդ մի ընտիր երգեցողութիւն էր, որ առաջին վայրկեանից զմայեցնում էր և լցում էր մարդու հոգին բերկրանքով: Ինձ թւում էր, որ ես յաւիտեան կը մնայի լսելու համար. չէի համարձակում իմ առաջնորդիս մի խօսք ուղղել, վախենալով որ նրա մի նօսան ևս չը կորցնեմ: Ուրանիան այդ նկատեց: Նա տաքածեց ձեռքը պէտքի մի լիճ և մատով ցոյց տաւ ինձ թեւոր էակների մի խումբ, որոնք սաւառնում էին կապուտակ ջրերի վրայ:

Այդ էակները երկրային մարդկային ձև չունէին: Նրանք յայտնապէս օդի մէջ ասրեղու համար կազմակերպւած էակներ էին: Կարծես լոյսից էին հիւսւած: Հեռւից ես նրանց ձայունների տեղ ընդունեցի. նրանք կայտառ և շքեղ ձև ունէին, թեկը լայն, առոյգ և թեթիւ: Բայց աւելի մօտիկից գննելով, ես տեսայ, որ նրանց հասակը մերինից պակաս չէր և նրանց նայածքի արտայայտութիւնից իմացայ, որ նրանք կենդանիներ չեն: Նրանց գլուխները նոյնպէս նման էին ձայուններին և

այդ օդային էակների նման սրունքներ չունէին: Իմ լսած հիւսնալի երաժշտութիւնը ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ նրանց թռիչքի ձայնը: Նրանք բազմաթիւ էին, գուցէ շատ հազարաւորներ:

Սարերի գագաթների վրայ տեսնում էին բոյսեր, որոնք ոչ ծառեր էին, ոչ ծաղիկներ և որոնց վախ ցօղունները ահագին բարձրութեան էին հասնում և այդ ճիւղաւորւած ցօղունները կրում էին, իբրեւ բազկատարած, լայն բաժակներ գամբիւղների ձևով: Այդ բոյսերը շնչաւոր էին. գոնէ իբրեւ մեր միմոզա բոյսերը նրանք շարժումներով արտայայտում էին իրանց ներքին տպաւորութիւնները: Այդ պուրակները կատարեալ բուսական քաղաքներ էին կազմում: Այդ աշխարհի բնակիչները բացի այդ պուրակներից՝ ուրիշ բնակարան չունէին և այդ հոտաւէտ բոյսերի ծոցում նրանք հանգստանում էին, երբ չէին ծփում օդի մէջ:

«Այս աշխարհը քեզ ֆանտաստիկական է երեւում, առաջ Ուրանիան, և դու քեզ հարց ես տալիս թէ այդ էակները ինչ իդէաներ, ինչ բարք, ինչ պատմութիւն, ինչ տեսակ արեւստ, պրակաւորութիւն և գիտութիւն կարող են ունենալ: Այդ բոլոր հարցերին պատասխանելը երկար կը լինէր: Միայն իմացիր, որ նրանց աչքերը ձեր ամենալաւ հեռագրակներից պերազանց են, որ նրանց ջգային սիստէման երեւում է մի գիտաւոր աստղի անցնելիս և եղբարականապէս այնպիսի իրողութիւններ է իմանում, որոնք Երկրի վրայ երբէք չէր կարող իմանալ: Այն օրգանները, որոնք տեսնում ես թեւերից վեր՝ ձեռքի տեղ են ծառայում, աւելի ճարպիկ կերպով քան ձերը: Տաղաքութեան փոխարէն նրանք ունեն պէպրերի ուղղակի լուսանկարութիւնը և մինչև անգամ խօսքերի ֆոնէտիկական որոշումը (fixation): Նրանք զբաղւած են գիտնական հետազոտութիւններով, այսինքն բնութեան ուսումնասիրութեամբ: Երկրային կեանքը լափող երեք կիրքերը, այն է՝ հարստութեան աղահ ցանկութիւնը, քաղաքական փառասիրութիւնը և սէրը նրանց անծանօթ են, որովհետեւ ապրելու համար ոչնչի պէտք չունեն, որովհետեւ միջազգային բաժանում չը կայ և բացի մի վարչական խորհրդից, ուրիշ տեսակ կառավարչութիւն չը կայ և, վերջապէս, որովհետեւ նրանք ԱՆԴՐՈԳԵՆ են (androgynae, երկասեռ, երկուսերեակ):

—Երկասեռներ, հարցրի ես: Եւ վստահացայ աւելացնել. միթէ այդ լաւ է:

—Այդ ԱՅԼ է: Մարդկութեան մէջ առնւազն զբանք խառնակութիւններ են:

«Պէտք է, շարունակեց նա, բոլորովին թօթա-

փել երկրային դադափարները և զգացումները, որ պէտքի բնորոշակ լինեալ ըմբռնել այն անսահման զանազանութիւնը, որ սահեղմագործութեան գանազան ձևերը ցոյց են տալիս: Ենչպէս ձեր մոլորակի վրայ տեսակները հասակից հասակ են փոխել, երկրաբանական ամենաառաջին թւականների տարբերակն էակներից սկսած մինչև մարդկութեան երեւար, ինչպէս և այսօր Երկրի կենդանական և բուսական ազդարնակութիւնը բազկացած է գանազան տեսակներից, սկսած մարդից մինչև բուսաբ, թռչունից մինչև ձուկը, փղից մինչև թիթեռնիկը, նոյնպէս և աւելի մի ընդարձակ տարածութեան վրայ, երկրի անհամար աշխարհների մէջ, բնութեան դորութիւնները ծնունդ են աւել կակաների և իրերի մի անսահման բազմակերպութեան: Ամեն աշխարհում էակաների ձևը հետեանք է իւրաքանչիւր երկրաբանի յատուկ տարիքների, այն է նիւթի, տարութեան, լոյսի, երեքտրակնութեան, խտութեան, ծանրութեան:

«Ձևերը, օրգանները, զգայարանների թիւը— դուք միայն հինգը ունէք գրանցից և շատ սպարմիլ—կախած են իւրաքանչիւր շրջանի կենդանական սրտմաններից: Նեանքը երկրի վրայ երկրային է. Հրատի վրայ—հրատային. Երեակի վրայ—երեակային. Նէպտունի վրայ—նեպտունային, այսինքն իւրաքանչիւր բնակութեան ընտելացրած, կամ աւելի լուստելով, իւրաքանչիւր աշխարհ արտադրել և զարգացրել է այդ կեանքը իր օրգանական վիճակի համաձայն և հետեւելով այն նախնական օրէնքին, որին հնազանդում է ամբողջ բնութիւնը—առաջադրմութեան օրէնքին»:

Մինչ խօսում էր ինձ հետ, ես նայածքովս հետեւում էի եթերական էակների թռչելուն գէպի ծաղկեալ քաղաքը և զարմացմամբ տեսնում էի որ բոյսերը շարժում են, բարձրանում և իջնում նրանց ընդունելու համար. կանաչ արեգակը իջել էր հորիզոնի ներքև և նարնջապոյն արեգակը բարձրացել էր երկնախոմարի վրայ. տեսարանը զորդարւած էր մի ֆէէրական գունաւորութեամբ, որի վրայ սաւառնում էր մի ահագին լուսին՝ կէս-նարնջապոյն, կէս-կանաչ: Այդ ժամանակ միտնորաբար լցնող անհուն մեղրիկան կանդեկ և խորին լուսութեան մէջ ես լսեցի մի երգեցողութիւն այնպիսի մի մարտր ձայնով, որի հետ ոչ մի մարդկային ձայն համեմատել չէ կարող:

«Ենչ հրաշալի սխտէմ է, գոչեցի ես, այդ տեսակ ջահերով լուսաւորւած աշխարհը: Ուրեմն զրանք են երեքալատիկ, քառալատիկ, բազմալատիկ աստղերը, որոնք տեսնում են մօտից:

—Պայծառ արեգակներ են այդ աստղերը, առայ աստեածուհին: Փոխադարձ ձգողութեան կապերով ընկերացած, դուք նրանց տեսնում էք երկրից, օրօւելիս գոյգ գոյգ երկրի ծոցում, միշտ զեզեցիկ, միշտ լուսաւոր, միշտ մարտր:

«Կախած անհունութեան մէջ, նրանք յենում են միմեանց վրայ աւանց իւրա գիւղջելու, օրպէս թէ նրանց միութիւնը, որ աւելի յաշոյական է, քան նիւթական, զեկալարելիս լինէր մի գերապոյն և աներկոյթ սկզբունքով և հետեւելով ներգաշնակ կոր զծիրին, նրանք թաւալում են տակտով միմեանց շարժը, իրրե երկնային գոյգեր, որոնք բացել են ստեղծագործութեան գարունքին անհունութեան տատկազարդ գաշտերի մէջ:

«Մինչդեռ ձերինի նման պարզ արեգակները վայրում են միայնակ, հատառ, հանգարտ, տարածութեան անսպասելի մէջ, կրկնապատիկ և բազմապատիկ արեգակները իրանց շարժումով, իրանց գոյնով և կեանքով կարծես կենդանութիւն են ներշնչում գատարկ յաւիտենականութեան լուս երկիրներին: Այդ աստղային ժամացոյցները ցոյց են տալիս ձեզ ուրիշ աբեղերների գարերը և գարազլուսները:

«Բայց, աւելացրեց նա, շարունակներ մեր ճանադարհորդութիւնը:

Մենք երկրից միայն մի քանի տրիլիօն մղոնով հեռու ենք:

—Մի քանի ՏՐԻԼԻՕՆ:

—Այո, եթէ մենք կարողանայինք լսել այստեղից ձեր մոլորակի ալմուկները, նրա հրաբուխների, թնդանթածաղկութեան, որոտումների ձայնը կամ ամբոխների ժայթքումները յեղափոխութեան օրերում, կամ եկեղեցիների բարեպաշտական երգերը, հեռաւորութիւնն այնքան է, որ եթէ մինչև անգամ ընդունենք թէ այդ աղաղակները կարող են անցնել այդ հեռաւորութիւնը ձայնի օդի մէջ ունեցած արտադրութեամբ, պէտք է այնու ամենայնիւ 15 միլիօն տարի այստեղ հասնելու համար: Այսօր մենք միայն կը լսէինք այն, ինչ որ 15 միլիօն տարի առաջ երկրի վրայ տեղի է ունեցել:

«Սակայն մենք դեռ համեմատաբար տիեզերքի անհունութեան մօտ գրայիններ ենք քո հայրենիքի հետ:

«Ահա տես ձեր արեգակը ներքեում, բոլորովին մի փոքր աստղ: Մենք դեռ դուրս չենք եկել այն տեղերից, որին նա պատկանում է իր մոլորակների համակարգութիւնով:

«Այդ տիեզերքը բազկացած է արեգակների բազմութիւն միլիարդներից, և նրանք հեռու են

միմեոսից տրիլիոն մյոննիսով:

«Նրա տարածութիւնն այնքան մեծ է, որ կող-
ծակը, մի մաներկրորդում ունեցած երեք հարիւր
հազար կիլոմէտր արագութեամբ, տառն հինգ
հազար տարի պէտք է բաննցնի անցնելու ողջ տա-
րածութիւնը:

«Եւ ամեն տեղ արեգակներ են, որ պատահում
են և ուր որ նայենք. ամեն տեղ լոյսի, ջերմութեան,
կիանքի աղբիւրներ. անթառամ փոփոխականու-
թեան աղբիւրներ. ամեն փայլի, ամեն մեծութեան,
ամեն հասակի արեգակներ, որոնք պահուում են յա-
ւիտենական դատարկութեան մէջ, լուսաբեր եթերի
մէջ բոլոր փոխադարձ ձգողականութեան զօրու-
թեամբ և իւրաքանչիւրի շարժումով:

«Ամեն մի աստղ, մի ահագին արեգակ լինելով
թառաւում է ինքն իր վրայ իրեն հեղեղն մի գնտակ
և դիմում է գէպի մի նպատակ:

«Չէր արեգակը բնթանում է և ձեզ տանում է
գէպի շերտաւոր աստեղատունը. այն, որի սիստէմը
պժմ անցինք, բնթանում է գէպի Պլէյադի, (Բա-
յումբ) հարաւը. Սիրիուսը գլորում է գէպի Կորմբը,
Պոլարսը գէպի Կաթնամիրը. բոլոր այդ միլիոն,
միլիարդ արեգակները վաղ են տալիս անհունու-
թեան շրջով այնպիսի արագութեամբ, որ հասնում
է ամեն մի մաներկրորդում երկու, երեք շուրս հա-
րիւր հազար մէտրի:

«Տիեզերքի հաւասարակշռութիւնը պահպանողն
Շարժումն է. նա է բազմաբնույթ նրա կազմակեր-
պութիւնը, ոյժը և կեանքը»:

Փրանս. թարգմ. Հ. ԱՌԱՔԵՆԵԱՆ

(Կը շարունակւի)

Ի Մ Ն Ո Ր Ե Ր Գ Ե Ր Ի Յ

I.

ՏԻԿԻՆ ՀՐԱԶԵԱՅԻՆ

Վեցհարիւր մանէթ տմոսկուն տունի
Վերջն էլ կիսումը գործերը խառնել...
Այդ արարմունքը հաւատա, տիկին,
Չէր ստղել նայն իսկ ինձ նման մէկին,

Ար չեմ դերասան,
Այլ մի խեղճ դուստն.
Տրտ լա լա, լա, լա,
Այլ մի խեղճ դուստն:

Բայց ասան, ինչու, ով Դէզդէմանա,
(Դու Պօլիս, Բնթում, ուր կուգես գնա)
Ինչու խորացիր այդպիսի օյին,
Քեզ հետ փախցրիր նաև Յագոյին,

Փախցրիր Բաթում
Թողեցիր խաթում,
Տրտ լա, լա, լա, լա
Հասկանում ես ում...:

Ախ, ես «քովիթէ» երնէկ լինէի,
Այն հազար մանէթն շտափ կառնէի,
Կամ թէ այսպիսի հաշիւ կանէի,
Միրութք վրէպ, հաշիւ կանէի,

Ահա թէ ինչպէս
Կասէի ես քեզ,
Տրտ լա լա լա լա
Կասէի ես քեզ.—

Աչքերդ հուր—*)
Երկու հարիւր,
Շորերդ շքեղ—
Հարիւր էլ այդտեղ,
Խաղում ես դու լաւ—
Չորս հարիւր էլա...
Բայց երկու հարիւր
Ինչու դու իզուր
Անսական տարար
Քո ձայնի համար:

Գուսան

*) Վասն որոյ և Հրաչեայ:

Գ Ե Ղ Ա Ր Ի Ե Ս Տ

Ֆ Ա Ո Ւ Ս Տ

Գեթթէն գրեց այս հանճարեղ
գրածքը, Գուսոն վերածեց նրան
կրած շտութեան: Բանաստեղծի
ստեղծագործութիւնը հիմնւած է
մարդկային գոյութեան ամենա-
խրհրդաւոր գաղափարի, այն է՝
սիրոյ վրայ: Փառաստը դիմանական
էր: Երկար տարիների աշխատու-

թիւնները նրան այն եզրակացու-
թեան են հասցրել, որ անկարելի
է լիովին և կատարելապէս հաս-
կանալ բնութիւնը և նրա Ստեղ-
ծողին: Նա պղծում է, որ իր ամբողջ
կեանքը գործ է գրել անհասկա-
նալի հասկանալու համար: Նա
յուսահատւած՝ ուզում է թունա-
ւորել: Այդ ժամանակ լուում է
կեանքի ձայնը, լուում է երիտու-

տարդ տղչկերանց երգի ձայնը,
լուում է գեղջկուհիների աղօթքը,
որ փառարանում է Աստծուն: Փա-
ռաստը անիծում է կեանքը: Այդ
միջոցին գալիս է Մեֆիստոֆելը,
սուաշարկում է նրան դառնալ գէ-
պի կեանքը, խոստանում է նորից
գարձնել նրան երիտասարդ, նո-
րից մոցնել նրան կեանքի հո-
տանքի մէջ, եթէ միայն նա իր

հոգին կը ծախի սատանային: Այս Թառաւոր ծախում է իր հոգին, յանուն երկրային երջանկութեան, յանուն անմեղ Մարգարիտի, որ այդ երջանկութեան իրականացումն է: Թառաւոր սիրում է և սիրում: Նա երիտասարդ է, հաւատաւոր, երջանիկ: Նա ճաշակում է սիրոյ բոլոր հրաշքները, բայց դաւաճանում է անմեղութեանը: Զոհում է Մարգարիտը իր անխառն և բուռն սիրոյն: Հրեշտակները նրա հոգին թռցնում են դէպի վեր, իսկ Թառաւորը, որ չէր հաւատում Նրկնաւորի պոյութեանը, սկսում է աղօթել:

Աշինջ ամբողջուն և ոչ մի սառնութիւն չէ կարող դիմանալ սիրոյ հրակէզ ճառագայթներին և մարդիկ միշտ պէտք է խնայեն սակոյժութեանը և անխառն փանցելի օրէնքների տալիս, որոնց այն պատկերները, որ տեսիլ է բանաստեղծը և որ հրապուրել են երաժշտապետին: Նկարիչը, որի ձեռագործի պատճէնը այսօր «Տարազը» տալիս է իր ընթերցողներին, բնորոշ է Մարգարիտի և Թառաւորի սիրոյ ամենազերմ բնույթները: Մարգարիտը իր անհուն սիրոյ գաղտնիքը հաղորդում է ստուգիրին:

Այլ չէ կարգացել Դեօթէի հանձարի այդ սրանչիկի սակոյժութեանը—պէտք է կարգաց, ու չէ լսել Դոնսօն այս ստղանդաւոր օտերան—պէտք է լսի: Բանաստեղծութիւնը և երաժշտութիւնը այստեղ խառնում՝ թափանցում են մարդու սրտի ամենախոր ծալքերը:

Թ. Ա. Տ. Ր. Ո. Ն.

Հինգշաբթի, ամսոյս 27-ին հայոց գերատանական խումբը նկարագրեց երկրորդ անգամ Մօլիերի «Սկապէնի արարքները» անունով կօմեդիան, թարգմտած Մովսէս Լաւրեանի: Այս անգամ հասցիւրը յատկացրած էր

Գրմառ-Քաթիպայի արձանի օգտին և թատրոնը կիսից աւելի լիքն էր: Ներկայացումը յաջող էր: Լաւ խաղացին պ. Տէր-Պաւլեան Սկապէնի և պ. պ. Արէլեան և Պետրոսեան հայրերի գերերը: Միաները թոյլ էին:

Պիէսը թարգմանած է խառն լեզուով: Խիստ զբաւար բառերի հետ լսում էին և՛ թուրքերէն բառեր, որ շատ անախորժ էին հնչում:

ՆԱԿԱՐԱՅԻՆ

Նաւթով ողողած բանաստեղծականից հետո սպորոյ Բազմի հասարակութիւնը շուտով տուիթ կ'ունենայ տեսնել մի պատկերահանգէս:

Թիֆլիսի նկարիչները, որոնց թւում և տողանգաւոր Բաշինջադեանը, Զանկուսկին, Ստախուսկին և Կիպուսկին, մնակ ևն իրանց վրձինի արդիւնքները հանդէս հանել Բազմում մօտաւորապէս առաջիկայ փետրար ամսի մինչև 15-ը: Այդ պատկերահանգէսը բաղկացած կը լի մասամբ Թիֆլիսում ցոյց դրած և մասամբ նոր նկարներէ: Ար կարողանան արդեօք բազմեցիները արժանաւոր կերպով գնահատել այդ պատկերահանգէսը—չըզտանք: Բայց յուսով ենք, որ տնային աւելորդ կահ-կարասիների և անձաշակ զարդերի սիրահար նաւթային փաթեկ կրկնողները չեն գրանցել իրանց սալօնների համար ձեռք բերել մի մի գեղարվեստական գաւառ—մի մի նկար: Այդպիսով ներանք թէ խրախուսած կը լինին կովկասեան նկարիչներին և թէ իրանք բարոյապէս օգուտ կը լինին, գէթ մի փոքր ինչ բանաստեղծութիւն մտցնելով իրանց չափից դուրս ոչ բանաստեղծական կեանքի մէջ:

Մեր նկարիչ Ս. Սողոմոնեանը նկարել է և հրատարակել Բաֆֆիի և Գրմառ-Քաթիպայի մեծադիր պատկերները: Թէ նկարը, թէ տպագրութիւնը գոհացուցիչ են: Եւրաքանչիւր պատկերի գինը ճանապարհածախսով 40 կ. է: Այդ նկարներն ամենայն իրաւունքով կարող են վեր դառնալ մեր գաւառներում շատ տարածւած չաբօն և անիմաստ պատկերներից, որոնց հայ վաճառականը ձեռք է բերում Մակարիի *Եսարմուկայում* և անգիտակցաբար տարածելով, առանց

այն էլ գեղարվեստական ճաշակեց գուրկ հայ բնտանիքների մէջ, աւելի փչացնում նրանց ճաշակը:

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ

ԳԶԼԱՐՈՒՄ

Զորեքշաբթի, յունւարի 12-ին տեղիս երկուսու գալորցիների ղեկավարները օրիորդայ գալորցի գահիճում տեղին մանկական երեկոյթ: Հրաւիրւած էին նոյն գալորցիների սաները իրանց ծնողներով:

Երեկոյթին մասնակցում էր պ. Մուրադբեգեանի նոր կազմած 100 հոգուց՝ նոյն գալորցիների սաներից ու սիրողներից՝ քառաձայն երգեցիկ խումբը: Երեկոյթը բացուեց Տէր պապին օրհնելով, այնուհետ աշակերտներից կարգացիկն ոտանաւորներ և անեկտաներ: Բացի այդ, կար երաժշտութեան մի այլ խումբ էլ, պարում էին ինչպէս հիւրերը, նոյնպէս և գալորցի երկուսու սաները: Հանդիսականները համակրութեամբ ընդունեցին քառաձայն խմբի երգերը, մի քանի անգամ կրկնել տեղին *Ջարթիր, սիրտ իմ՝ վշտահար*, երգը, որն շատ յաջող երգում էր խումբը, չընայելով որ խիստ փոքր ժամանակամիջոցում էր պատրաստւած: Յետոյ հանդիսականները լսեցին խմբապետ պ. Մուրադբեգեանին երգել solo. Պարոն ամենայն յաջողութեամբ երգեց *Շրջոր ըսցին*, *Վարիկ* և ուրիշ երգեր, այդ ժամանակ հասարակութիւնը գրգռեցնում էր դահլիճը ժափահարութիւններով: Երեկոյթի վերջում հանդիսականներին պատուեցին քաղցրուկներով, մրգերով, աշակերտներին էլ՝ առանձին առանձին բաժանեցին թղթի կապոցներով կանֆէտ և մրգեր:

Աչքի էր ընկնում Գեորգ քահ. Մկրտումեանի բացակայութիւնը, որի ջանքերով սկսւած էն Գալորում այդ տեսակ երեկոյթները:

Վարդ-Ման

Գ. Ր. Ա. Խ. Օ. Ս. Ո. Դ. Թ. Ի. Ն.

ՔՆՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

(Շիրվանդադէի Վրէն Գիմարտեանի վէպի մասին)։ հնդ. Ն. Գ. Ի.։

Այս վերնագրով մի գրքով լայն տեսաւ նորերում Թիֆլիս քաղաքում: Այդպիսիք այդ գրքովը և մի տարօրինակ տպագրութիւն ստացանք: Նրա բովանդակութիւնը և ձգտումները մեր ծիծաղը զարթեցրին, բայց լայն աշխարհ ընկնելը մեզ յիշեցրեց մի հին հայկական ախտ:

Զը գիտենք երբ, մի անգլիացի ճանապարհորդ հայերի մասին այն կարծիքն է յայտնել, թէ այդ ազգի թըշնամին ոչ թուրքն է, ոչ եղիպը, ոչ

քուղը, այլ միայն մի բան—սև նախանձը: Ոչ մի հայ չի կարող իր զբաղմունքը բարձրացնել, որովհետև ամեն մի գլխի վրայ ութ ձեռք է կանգնած:

Արքան հին լինի այս ճշմարտութիւնը—այնքան նոր է և այնքան վերաբերական մի ազգի համար: Ամեն մի հայ, որ ընդունակ է իր շրջանից քիչ թէ շատ բարձրանալ, ամեն կողմից իր գլխին նախանձոտ ձեռների հարածներ է ստանում: Մեր բարոյական կեանքի մէջ այս ախտը ամենից աւելի տարածւած է գրականական աշխատում: Գրական ասպարէզը մեղանում թունաւոր ու այնքան սուղոններով և միջատներով լի է: Նթէ ուզում էք մտնել այդ ասպարէզը, նախ պէտք է հաղնէք երկաթէ կոշիկներ քննաւոր կրունգներով: Պէտք է ունենաք անապառելի համբերութիւն և բարոյական ոյժ, որովհետև չորս կողմից կը բարձրանան մարդիկ, կը բռնեն ձեր փնջերից, կը քայեն ցած, որպէս զի ձեզ էլ թաւալին այն տիղմի մէջ, ուր իրանք խրած են: Նւ զիբեր են այդ մարդիկ: Հարկաւ, մեծ մասամբ նրանք, որ ոչ ներկայ ունեն, ոչ ապագայ, որ ոչինչ չունին կորցնելու, որ ցաւեն և ոչինչ չունին ախտաւայր, որ ամաչեն:

Ահա ինչ մաքր կարթնեցրեց մեր մէջ Ն. Ղ.-ի Վննական հայկոցը: Ինչ նպատակ է ունեցել հեղինակը, որ հրատարակել է այդ գրքովը Շիրվանզադէի «Արսէն Գիմարտանի» մասին: Արդեօք քննել այդ վէպը, վերլուծել, ցոյց տալ նրա արժանաւորութիւնները ու թերութիւնները, թէ առհասարակ վիպասանութեան մասին մի որ և է կարծիք յայտնել, մի որ և է գաղափար արձարծել: Ոչ այս ոչ այն: Գրքույի մէջ քննութիւն չըկայ, այստեղ ոչ մի խօսք առած չէ վէպի բովանդակութեան, նրա տիպերի, գաղափարի, դեղարեւոտական լուս. կամ վատ կողմերի մասին: Այստեղ կայ մի շատ պարզ բան—աշխատել ամեն կերպ արատաւորել ոչ միայն վէպը, այլ և նրա հեղինակին: Նւ դրանից աւելի ինչ գլխին բան կայ: Բաւական է վերցնել վէպի միջից մի կէտ, բացառել նրան քմահաճ կերպով, տակն ու վրայ անել, աղաւաղել և յետոյ Շիրվանզադէին վերադրել այնպիսի չար միտումներ, որոնց մասին նա մինչև անգամ չի էլ մտածել: Այդպէս է արել Ն. Ղ.-ն: Իր քննութեան սկզբում այդ պարտքը առած է, թէ իբր «Արսէն Գիմարտանը» ընթերցող հասարակութեան կողմից լաւ ընդունելութիւն չը գրտաւ: Պէտք է մի անդայտ մարդ շատ տարօրինակ խղճի տէր լինի, որպէս զի այդպիսի յանգնութեամբ խօսի մի ամբողջ հասարակութեան կողմից: Ինչպէս և սրտելից Ն. Ղ.-ը իմացաւ այդ բանը: Նթէ հասարակութեան բերանը մամուլն է, ապա այդամուլի այն մասը, որ մինչև այսօր խօսել է Արսէն Գիմարտանի մասին, համա-

կրութեամբ է խօսել և սիրով ողջունել նրա լոյս առնելը: Նթէ հասարակական կարծիքը սնահատներն են կազմում, խօսմ Շիրվանզադէն չէր կարող իր վէպի մասին ստացած նամակները Ն. Ղ.-ի բարեհաճ տեսութեանը ներկայացնել: Դուցէ Ն. Ղ.-ի համար ոչ մտմուլը և ոչ գրականութիւն հասկացող ընթերցողները ոչինչ նշանակութիւն չունեն և նա միայն իր կարծիքն է վճռական է համարում: Այս դէպքում, ի հարկէ, պ. Ն. Ղ.-ին ոչինչ չէ կարելի տակ. ամեն մի Պաղրիչին խրատներ ունի իրան խաղաղական թագաւոր երևակայել:

Պ. Ն. Ղ.-ը իր գրքովում առած է, թէ անկողնում ամեն ոք ինքն իր տեղն է պատասխանատու, ամեն փոստ, կամ երևոյթ իր տեղն է խօսում, գտնէ այդպէս է մեր գրականական ասպարէզի վրայ (էջ-5-դ): Այդ շատ ճիշտ է: Ճիշտ է և այն, որ Շիրվանզադէի վէպերը, իրանք իրանց համար պատասխանատու լինելով, առանց ունկնամանքի, միշտ կարողացել են պոնազան հետաքրքրութիւն դարձնել մեր հասարակութեան մէջ (էջ-4-դ), թէ հասարակութիւնը կանոնաւորվես կարգում է Շիրվանզադէի աշխատութիւնները (էջ-4-դ), թէ նրա վէպերը արժանացել են թէ հասարակութեան և թէ գրականական շրջանների հաւանութեանը (էջ-4-դ): Եւ թէ նա կարողացել է մեր վիպասանների շարքում որոշ, հաստատուն և մշտական դիրք բռնել և այն: Արկնում ենք, այս բարբ ճիշտ է, և համոզւած ենք, հենց ճիշտ լինելու համար է, որ այնքան բարկացնում է և վշտացնում Ն. Ղ.-ին: Պարտին մեծ ցաւ ու դարդ է տաւորում և՛ այն, որ Շիրվանզադէն բաց թողնում է իրան խաղաղութիւնը իբր թէ նիւթական խաբսոյս էլ է ստացել հասարակութիւնից: Սակայն այդ կողմից կարող ենք նրան մի քիչ սփոփել. Շիրվանզադէն այնքան նիւթական խաբսոյս է ստացել հասարակութիւնից, որ մինչև այսօր էլ իր օրւայ հացը վատաւորում է կողմնակի պաշտօնների վարելով: Ուրեմն գտնէ այս բանում Ն. Ղ.-ն և նրա նմանները կարող են չը նախանձի վիպասանին:

Ինչպէս ասացինք, Վննական հայկոցի հեղինակը «Արսէն Գիմարտանի» մէջ փնտրել է, մի կէտ գտել և, այդ կէտը աղաւաղելով, հանգիստ խղճով ամբողջ վէպը մրտաւ է: Ի՞նչ է այդ կէտը: Այն, որ Շիրվանզադէն է գուրա բերել, և այդպիսով նա իբր թէ կամեցել է ծագել իր վէպի հերոսին: Նւ պ. Ն. Ղ.-ի 45 էջերից բաղկացած գրքովը, նրա բոլոր յարձակումները այս կէտի վրայ են հիմնւած, և չը կարծէք, որ պարտքը կատակ է անում: Ո՛չ, նա խօսում է լուրջ, կատարած, փոփոքր բերանին, նման այն պարսկական գերվիշին, որ արևատական էքստազի մէջ ընկնելով, իր համար երևակայական հրէշներ է

ստեղծում և նրանց հետ կռւում:

Մենք, ի հարկէ, ընթերցողների ուշադրութիւնը այս փոքրիկ Հայկոսնի անհիթեթութիւններով երկար չենք զբաղեցնել: Մենք շատ կարճ կը կատենք: Ամեն մի վիպասան, իր տիպերը ստեղծելիս, նրանց արտաքին կամ ազգի է գուրա բերում կամ գիւղեցիկ կամ միջակ: Կա լատնատեղծի անբնարարելի իրաւունքն է, որի դէմ յարձակւել—կը նշանակէ որդապղծութիւն գործել: Ընթերցողը միայն կարող է վիպասանից պահանջել, որ նա հոգեբանօրէն հաւատարիմ մնայ իր նկարագրութեանը և իր տիպերը արձածելիս—նրանց արտաքինի և ներքինի, ֆիզիքականի և հոգեկանի մէջ հակասութիւն, աննրդաշնակութիւն թոյլ չտայ: Այս մէկը երկրորդ, գիտութիւնը մարդու հոգեկան և ֆիզիքական առանձնացատկութիւնների մէջ վաղուց գտել է մի բնական և անխախտելի կապ: Միայն հին ժամանակներում էր, որ մարդիկ հոգին անջատում էին մարմնից և նրա պարագայում անկախ համարում: Այժման փիլիսոփայութիւնը և հոգեբանութիւնը, որոնց հիմունքը բնական գիտութիւններն են, ծագում են միտաֆիզիկներին: Վիպասանը իր ժամանակի ծնունդն է, նրա տիրապետող մարքերի արտայայտիչը, արձանապարհը, վերաբարտադրողը, ինչպէս կամենաք, անւանեցէք: Անխաղ հոգեբանութիւնը պահանջում է, որ վիպասանը երբէք չը մոռանայ իր սակիւծած տիպերի հոգեկանի և մարմնականի մէջ կապը ամուր կապը: Ասել, թէ մարդու ֆիզիքականը ոչինչ ազդեցութիւն չունի հոգեկանի վրայ, կը նշանակէ չի հասկանալ ոչ հոգեբանութիւն, ոչ գեղարեւոտ, կը նշանակէ լինել ըմբամիտ...

Այդպիսի մի բան է ասում պ. Ն. Ղ.-ը, յարձակելով Շիրվանզադէի վրայ: Այդ արեացուն հենց մի գլուխ կրկնում է, թէ վիպասանը իր հերոսին սգեղ գուրա բերելով, կամեցել է ծագել նրա ազգութիւնը: ПОСЛУШАЙ, ВРИ, ДА ЗНАЙ ЖЕ МЫСЛЬ! Ոչ մի քիչ թէ շատ խելք ունեցող ընթերցող չէ կարող այդ աղաւորութիւնը ստանալ, կարգաւոր Շիրվանզադէի վէպը, և թէ ընթերցողը իր գլխում մի կանխակալ կարծիք, մի չար նպատակ չունէ: Պ. Ն. Ղ. իր վերաբարտութիւնը հիմնում է այն բանի վրայ, որ Շիրվանզադէն յաճախ է խօսում Վիմարտանի արատաւորների մասին, ուստի գոնաւորն բնարովի ցիտասանը է բերում վէպից, այն էլ կտոր կտոր, ազատաւ, որպէս զի Շիրվանզադէին միտնգամայն ջարդ ու փշուր անէ: Նթէ պարտքը, նախ քան կրիտիկոսի նկատմանը ունենալը մի բիչ գրականական դարդապղծ ձեռք բերէր, մի փոքր ծանօթանար առհասարակ վիպասանութիւն և վէպ առած բաների հետ կամ բնութանակ լինէր կարգացածը հասկանալու, անշուշտ պէտք է իր գրքովը երկու

U n q l y u u l i m h y l r

ձեռքով սկզբից մինչև վերջը ջնջէր: Բայց ինչ արած, կանգնել և մանրամասն բացատրել բիլլաբրիտանիայի մէջ ընդունւած ապրրակաւն ձեւերը և կանոնները մի համբալի համար, կը նշանակէ ժամանակ կորցնել և ընթերցողներին ուշադրութիւնը ի չարը դործ դնել:

Ընդ հակառակը, եթէ կայ մի բան, որի մէջ կարելի է Շիրվանդադէին մեղադրել, դա այն է, որ նա իր հերոսին ոչ թէ ծագումէ, ինչպէս կաշկից դուրս գալով պ. Ն. Ղ.-ն հաւատացնում է, այլ չափից աւելի է սիրում, չափից աւելի է բարձրացնում, մինչև անգամ իդէալացնում է նրան: Դրանով նա գուցէ մի փոքր չեղում է օրէն կալի վնասը, մեղանշում է իրականութեան դէմ, բայց, ինչ արած, դա, երևի, արդէն վիպասանի թուութիւնն է: Եթէ նա Դիմաքսեանի սրտում գրել է խորին անհատական ինքնատրութիւն, սրին ինքը հերոսը չար օձ է անուանում, դա ոչ թէ ծագելու համար է արել, ինչպէս կարծում է Ն. Ղ.-ը, այլ աւելի բարձրացնելու, աւելի վստահեցնելու Դիմաքսեանին: Շիրվանդադէն իր հերոսին օժտում է մի այնպիսի բարձր բարոյական ուժով, որի միջոցով հերոսը վերջ ի վերջոյ սպանում է իր սրտում անհատական կար և թողնում այն, ինչ-որ ազնիւ է և վստահ, ինչ-որ պէտքէ ծառայի ուրիշների օգտին: Այն հէնց այս անհման յաղթութիւնը, որ միմիայն Դիմաքսեանի նման զօրեղ հերոսները կարող են դործել, կրկնում ենք, հէնց միայն այս հանգամանքը ցոյց է տալիս, թէ սրբան հեղինակը մեծ է գնահատում իր հերոսին, որքան խոնարհում է նրա բարոյական զօրութեան աւելի: Սակայն պարզ և մաքուր բաները միշտ անհասկանալի պէտք է մնան խաւար հոգի ունեցողների համար: Այսպիսիներին նայն իսկ ամենատաղիւ միտումները, ամենամոտեմ գաղափարը, ամենատարբեր պատգամներն իր մեծ գոյներով են ներկայանում: Մեղքը նրանց հոգու վրա կրթութիւնը և սրտի չար ուղղութիւնն են: Պ. Ն. Ղ. գիտակցաբար կամեցել է ծուռ հասկանալ Դիմաքսեանին, և մենք, ի հարկէ, չենք կարող նրա հոգին վերաստեղծել:

Մի ժամանակ Տուրգենևի մանր մունր թշնամիները, վիպասանին վերաբերու համար, գրեցին, թէ նա կամեցել է «ОТЦЫ И ДЕТЯ» վէպի մէջ Բալարովին և ամբողջ սերունդը ծագել, ստիպելով իր հերոսին թղթախաղում տանուլ տալ հին սերնդի ներկայացուցիչներին: Թղթախաղում տանուլ տալ վիպասանի թշնամիների կարծիքով կը նշանակէր թոյլ, տկար և յիմար մտքով լինել: Արեւմտ Տուրգենևի Բալարովին վրա խաղացող դուրս բերելով, կամեցել է նրան ծագել: Տեսնում էք, որքան բխմամտ էին Տուրգենևի թշնամիները: Հարկաւ, վիպասանը զբաղւում և արհա-

մարհանքով պատասխանեց նրանց:

Ճիշտ այդպիսի կամ սրտ նման մի մեղք է բարդում Շիրվանդադէի վրայ Ն. Ղ.-ը: Անշայտ պարտնր աւտում է, թէ Շիրվանդադէն կամեցել է ծագել Դիմաքսեանին, առաջ բերելով հերոսի իր հօրը գրած նամակից այն խօսքերը, թէ Բնաւ մառախլ չէ (Դիմաքսեանը) հնացած սերնդի կամքին ստրկանալ: Ահա այդ ծակ փիլիսոփայի դատողութիւնը:

Այս խօսքերը, ես ստացի, դիտմամբ մոցրել է Նեղինակը Դիմաքսեանի իր հօր գրած նամակի սէջ որպէս զի ընթերցողի աչքում աւելի խիստ երեւայ երիտասարդի անհնազանդ որդի լինելը: Այն հեղինակը, իհարկէ, հասել է իր նպատակին: Սակայն իզուր նեղութիւն է քաշել Նեղինակը այդպիսի անվայել յանդգնութիւն, նոյն իսկ յիմարութիւն վերագրել իր վէպի հերոսին ևս այլն (էջ 35-36):

Պ. Ն. Ղ.-ի յօգիւշտով դուրս է գալիս, որ եթէ Դիմաքսեանը չի կամեցել ստրկանալ հին սերնդի կամքին, աւելի և լայն գոյն ու թիւն է իսկ յիմարութիւն է արել: Իսկ Շիրվանդադէն, ստիպելով նրան սպգ լսել անկ, կամեցել է նրան ստորացնել: Խոտափանում ենք, կուրեօցներ շատ ենք կարգացել ամեն բանի համբերող դժբախտ հայ զրահանութեան մէջ, բայց այդ տեսակ կուրեօցի առաջին անգամն ենք հանգիպում: Այս մասին պ. Ն. Ղ.-ին կարելի է ասել հետեւի. ստրկացէք ինքներդ, որքան կամենաք հին սերնդի կամքին, նպէք անհաւատութեան, նախապաշարմունքների, մի խօսքով մեր կեանքի բոլոր փթած տարրերի կատաղի պաշտպան, այդ ձեր բարի ցանկութիւնն է, բայց մի պահանջէք, որ Դիմաքսեաններն էլ նոյնը անեն: Նրանք ոչ ձեր ընկերն են և ոչ էլ ընդունակ էք նրանց անհաղանդ որդի լինելու բարձր գաղափարը ըմբռնելու:

Ահա այսպիսի կուրեօցներից է բազկացած պ. Ն. Ղ.-ի Ռենեական հայեացքը անուշով գրքոյի: Արժէ աւելի խօսել նրա մասին: Սակայն այդ մարդը ինչ նպատակ է ունեցել, որ ժամանակ կորցնելով, փող ծախսելով, հրատարակել է մի այդպիսի պատկեր: Այս հարցի պատասխանը մենք արդէն ասել ենք մեր յօդաւորի սկզբում: Հայի սպանիչ յատկութիւնը կարելի է այս փոքրիկ Հայկունի քունը, կարելի է նրա ախորժակը, լցրել է նրա սիրտը թոյնով և նա կամեցել է անպատճառ, մի բուռն ցեխ գցել վիպասանի վրայ: Հանգստացել է արդեօք պ. Ն. Ղ.-ի սիրտը թէ չէ—չը գիտենք, համոզւած ենք միայն, որ նրա արձակած ցեխը Շիրվանդադէին անւանը չի հասնիլ:

Ա. Գ.

ԵՅԹԱՆԱՍՈՒՆԷԻՆԳԱՄԵԱԿ

(Նամակ խմբագրին)

Առաջիկայ փետրուարի 8-ին լրտնում է Պետերգուրգի կայսերական համալսարանի պոլութեան Խոյնաւաւունի խմբագրի: Թիֆլիսում բընակող այդ համալսարանի նախկին ուսանողների մէջ մի միտք է յղացել, այդ օրը աօնել, ընկերաբար միախմբել, ընդհանուր հացկերութիւն հաղորդել միմեանց յիշողութիւններ ուսանողական տարիներին, մայրենի համալսարանին ցանկանալ բարգաւաճում ուսանական գիտութեան փառքի համար:

Ընկերների յանձնարարութեամբ մեզ վրայ առնելով կարգադրիչների պաշտօնը, պատիւ ունինք խնդրել ձեզ, պ. խմբագիր, հաճել ձեր հրատարակութեան էջերում գետեղել այս նամակը, որով մենք գտնում ենք Պետերգուրգի համալսարանի թէ ուսումնաւարտ և թէ ոչ-ուսումնաւարտ նախկին ուսանողներին, հրաւիրելով նոցա մասնակցել յիշաւ հացկերութիւն:

Ընդ սմին յոյժ ցանկալի կը լինէր, որ միւս համալսարանների նախկին ուսանողները ևս միանային այս ընդհանուր օտոխմբութեան:

Ա. Ֆրենկել (1862 թ.)

Իւր. Միլիտին (1879 թ.)

Վ. Բոգոսլովսկի (1883 թ.)

Կ Տ Ա Կ

Բազում նորերս հանդուցեալ Յովհաննէս Պ. Ասրիբէգեանի կատարար պ. Բախիշ-Բէգ Ասրիբէգեանը ի նկատի առնելով, որ մի քանի լրատողներում սխալ էին տպւած հանդուցեալի կատարի մանրամասնութիւնները, այսու հաղորդում է մեզ կատարի մի քանի կէտերը: Յովհ. Ասրիբէգեանը ծնւել է Ս. Էջմիածնին 500 ը., Մարգարի. Ընկերութեանը 300 ը., Բազալ Երեւոյ. ուսումն. 200 ը., Շուշայ օրիորդ. ուսումն. 500 ը. և երեսուն տարի շարունակ բանկ գցել 1500 ը., որ այդ գումարի տոկոսով երեսուն տարուց յետոյ երկու որդեգիր պահել հանդուցեալի անունով մէկը Դեդրգեան ձեւաբանում, միւսը համալսարանում: Բացի այդ Զանգազուր գաւառի Կոռնձոր գիւղում, (հանդուցեալի ծննդավայրում) որ 300 հայ առն է, կառուցանել մի եկեղեցի և բազումն էլ ծխական դպրոց: Հանդուցեալի կատարար պ. Բախիշ-Բէգ Ասրիբէգեանն էլ հանդուցեալի թաղման օրը Բազալ աղքատներին 100 ը. է բաժանել:

Ն Ի Է Ր

«Ազգիւրի» մի օրինակ պ. Մարգար Սարգսեանը նւիրել է Բարեգործ. Ընկ. Նախնայ ճիւղի Գրադարան Ընթերցարանին, պ. Փիլիպպոս Վարդապետեանը Ազգիւրի մի օրինակ նւիրել է Ն. Ազուլիտի Հայոց ուսումնարանին: «Ազգիւր-Տարագի» մի-մի օրինակ տրվել. Նաապիտ Արաօնիկեան Ռաշտի Հայոց Ուսումն. գրադարանին:

մանր շուրեր

Առաջինից փետրուարի 6-ին, կերակի Թիֆ. ժողովարանում կայանալու է Բարեգործ. Ընկերութեան պաշտօնադէպ: Թիֆլիսը շատ քիչ անգամ է տալիս այդ ընկերութեանը, ցանկալի էր գտնել, որ իր այդ մեղքը քակելու համար պարտաւորէս զնաւը և գէթ սրանով նպաստէր այդ համակրելի ընկերութեան:

Նախ քան Բաղայ քաղաքագլխի ընտրելը քաղաքի իրաւաստներէց մի պատգամաւորութիւն գիմել է նախկին քաղաքագլուխ պ. Կասպում-Ջենովիչին, նախկին պաշտօնակատար քաղաքագլխի պ. Խ. Անտոնեանին և փոխ. Նահանգապետ պ. Լիլիին խնդրելով թող տալ իրանց տուփերը զնել, բայց տմենքն էլ հրաժարել են, բացի Իրիցկուց, որ և ընտրել է քաղաքագլուխ:

Պ. Իրեցկին .Лебедев շտգնաւային ընկեր. Բաղայ ճիւղի նախկին կառավարիչն էր:

Ա Յ Օ Ր Ի Ձ Մ Ն Ե Ր

Մարդկանց մեծամասնութիւնը իր կեանքի առաջին կէսը վարում է այնպէս, որպէս զի զժըպիտացնի երկրորդ կէսը:

Հա-Բրիւեր

Մենք երեք տետակի կրթութիւն ենք ստանում. առաջին կրթութիւնը մեզ տալիս են մեր ծնողները, երկրորդը—ուսուցիչները, երրորդը—աշխարհը: Այս

վերջինի զատերը հերքում են այն բոլորը, ինչ-որ մենք սովորել ենք առաջ:

Մօնտեսկիէ

Ժողովուրդը ինչպէս երկխայ հիանում է այն բոլոր բաներով, ինչ-որ չէ հասկանում:

Վիկտոր Հիւգօ

Եթէ ազնուութիւնը — առարկանութիւն չէ, այն ժամանակ նա ոչինչ չարժէ:

Հա-Բրիւեր

Ամենամեծ ճարտիւղութիւնը — սեպհական ճարտիւղութիւնը թագ-ցնել իմանալն է:

Հա-Ռօշֆուկօ

Փոքր պէտք է զլիսում ունենալ և ոչ թէ սրտում:

Սվիֆտ

Այն փողերը, որ ունեւ—ազատութեան միջոցներ են, իսկ այն փողերը, որոնց հետից վազում եւս—ստրկութեան ճանապարհներ են:

Ժան-ժակ Ռուսսօ

Կայ մի աւելի վատ բան քան նոյն իսկ բարբարոսութիւնը. դա կեղծ քաղաքակրթութիւնն է:

Պ. Վերօն

Ս Ո Ւ Ր Հ Ա Ն Գ Բ Ա Կ

Դաւալու Ուս. Ա. Խ. Անկարող ենք ընդունել ձեր խնդրը, բարեհաճեցէք տնօրինել կամ մընացորդը հասցնելու և կամ թէ յետ ստանալու ձեր ուղարկած դրամը:

Ստաւրապօլ-Աով. Մ. Յ. Ն. Ազգիւր-Տարագի, բաժանորդների համար պրէմիաներն են Ռաֆայէլի Մալօնաները, հրեշտակները, Ռուբէնի Յիսուս և Աստածածին, Եւքսպիլից, Իօմէօ և Ջուլիէթ (թափանցիկ նկար), Բերկրանք, աւարեղից հանւած:

Բագու. Ստ. Տ.-Մ. Ձեր ընտրութիւնը յաջող էր և շատ յարմար, բայց տարաբախտաբար սպւած է Ազգիւրում:

Սվիզէն. Եր. Ընթ. Ընկ. Անցեալ նոյեմբերի 3-ից ձեր ուղարկած դրամական նամակը մեր ձեռք չէ հասել: Բարեհաճեցէք փոստից տեղեկանալու այդ նամակը Թիֆլիսի, թէ տեղոյդ փոստատանն է կորել:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ներկայ տարւայ մեր այն բաժանորդները, որոնք ստորագրելիս կը գնեն և 8 հատ բացառապէս «Աղբիւր-Տարագի» համար մեր ձեռք բերած պատկերները, նրանք տարւայ ընթացքում մեր այլ հրատարակութիւնների համար կունենան արտօնութիւն:

Մեր թերթերին կարելի է բաժանորդ գրել Բագու Աթոր տպարանում: Շուշի՝ պ. Ն. Խանդամիրեանի թատրոնում և Բարեգործ. Ընկ. գրադարանում: Երևան՝ պ. Սիմէօն Հախումեանի մօտ: Ալեքսանդրապօլ՝ պ. Յ. Կոստանեանի մօտ: Գանձակ պ. Ա. Թառումեանի տպարանում: Բաթում՝ պ. Ա. Ծատուրեանի մօտ: Աստրախան պ. պ. Սորոկեանի (Астрх. Лист. [ամբարտաւոր] և Կ. Գալթեանի մօտ, կոր. Թումանեանների գրասենեակում: Ազուլիս՝ պ. Ա. Փանեանի մօտ: Մոզզով՝ պ. Գ. Տուրֆայեանի մօտ: Մոսկու՝ պ. Վ. Թումանեանի մօտ: Միւս քաղաքներում մեր մշտական յարգելի գործակալների մօտ:

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի փետր. 6-ին 1894 թ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ

ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ

ՊԱՐԱՀԱՆԳԻՒՄ

Յ Օ Գ Ո Ւ Տ

ԿՈՎԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱՆԵՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Տոմսակների գինն է՝ 2 ռ. 10 կ., կարելի է ստանալ Թիֆլ. Ժողովարանի շէյքարից և Ծատուրեանի լամպի մազաղինում:

Սկիզբն է երեկոյեան 9 ժամին

ՇԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ Է 1894 ԹԻՒԿԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

XII ՏԱՐԻ

„ԱՂԲԻՐ ԵՒ ՏԱՐԱԶ“

ՏԱՐԻ V

ՊԱՏԱԿԱՆԱԿԱՆ ԶԱՆԳԱՆՆԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՈՒՄ ԵՆ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ, ԾՐԱԳՐՈՎ ԵՒ ՀԱՅ ՅԱՅՏՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ՈՅՋԵՐԻ ՄՈՍՔԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

«ԱՂԲԻՐԸ» լոյս է տեսնում ամիսը մի անգամ՝ 2—3 թերթ, տարեկան 12 №№, իսկ

«ՏԱՐԱԶԸ» շաբաթը մի անգամ, կիրակի օրերը 1—2 թերթ, տարեկան 50 №№

„ԱՂԲԻՐԻ“ տարեկան գինը (առանց պրէմիաների) 3 ռ.

„ՏԱՐԱԶԻՆԸ“ (առանց պրէմիաների) 6 ռ. իսկ ամիսը 50 կոպ.

„Աղբիւրի“ նպատակն է

Հայ մատաղ սերնդի մէջ զարթոյնել պատուաւորութեան զգացմունքները, զարգացնել հայ երեւանների մէջ սէր դէպի շրջապատողները, բարի նախաձեռն գէպի ամեն վտանգ, ազնիւր և անկեղծ թիւն դէպի ամեն միտասկարն ու շարք:

«ԱՂԲԻՐԻ» տիները հասում են ժողովրդական հէքիաթներից, զրոյցներից, լուսերից, աւանդութիւններից, սրտը ուղեւոր մեր փոքրիկ և քաղցր ընթերցողների սիրտն ու հոգին, պարարտ հող պէտք է ստարտատեն տաղաւայում պտղաբեր սերմեր անցնելու:

«ԱՂԲԻՐԻ» ամեն համարում տպւելու են կենսագրութիւններ մեծ մարդկանց, տեղագրական նամակներ մեր երկրի և վայրերի, հէքիաթներ, բանաստեղծութիւն, խոսքեր, հանելուկ: Մանկական հասակին յարմար շատ պատկերներ:

Պատկերազարդ „Տարազ“

Կը հասցենէր նկարների կողմից մայրաքաղաքներում հրատարակուող շաբաթական թերթի ճոխութեանը: Բովանդակութեան կողմից պատկերազարդ «ՏԱՐԱԶ»

Հասցէն՝ Тифлисъ, ред. „Агбуръ“ կամ „Таразъ“, իսկ արտասահմանից՝ Tiflis (Caucase) Red. „Agbur“ կամ „Taraz“:

Խմբագիր—Հրատարակիչ՝ ՏԻԳԱՆ ՆԼՀՀԼԼԼԸ

„ԱՂԲԻՐ—ՏԱՐԱԶԻ“

ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ

Վ Մ Ձ Մ Ն Ն Ն Ն Ն

ԲԱՅԱՌԱՊԵՍ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

«ԱՂԲԻՐԻ»

«ՏԱՐԱԶԻ»

1. Տիեզերահռչակ ՌԱՓԱՅԷԼԻ Գրեգորիանի գալլէթէի Մաղծնայի եւ հրեշտակներ և փոքրագիր պատճենները խրոմօ-օլիոգրաֆիա եւ խրոմօ-ֆոտոտիպ չորս պատկեր:

2. ԲՈՒԲԵՆՍԻ Յիսուս եւ Տիրամայր երկու խրոմօ-օլիոգրաֆիա:

3. Մի շատ դեղեցիկ ակաւրել խրոմօ՝ «ԲԵՐ-ԿՐԱՆԲ» պատկեր:

4. ՇԷՔՊՊԻՐԻ Րօմէօ եւ Ջոլլիէթ պիւտից (օպերայից) մի թափանցիկ նկար լոյսի գէմ կախելու: Կարող է ծառայել եւ շքեղ էկրան ճրագի լամպի դիմ:

Ընթանեն և ռ ք պատկեր ճանապարհածախսով արժեն 5 ռուբլի